

Nr 215

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande organisationen av akademisk forskning och undervisning i ämnet internationell politik.

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Åman* och *Sandler* (I: 241) och den andra inom andra kammaren av herr *Edberg* (II: 385), har hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att 1955 års universitetsutredning måtte få i uppdrag att i samband med den utbyggnad och omorganisation av den högre undervisningen, som utredningen enligt sina direktiv hade att föreslå, också utreda och framkomma med förslag rörande organisationen av akademisk forskning och undervisning i ämnet internationell politik.

Till stöd för det i motionerna framställda yrkandet har anförts huvudsakligen följande.

Trots att vi lever i en värld, där det för var dag blir alltmer uppenbart, att den internationella utvecklingen på det mest påtagliga sätt bestämmer ramen för vår nationella verksamhet, förekommer i vårt land mycket litet av systematiskt studium rörande den internationella politiken.

Vissa särskilda aspekter på de internationella förhållandena, kanske främst de folkrättsliga och de som avser utrikeshandeln, har visserligen uppmärksamats. Däremot gäller beträffande de internationella förhållandena i allmänhet, relationerna mellan de olika staterna, de olika internationella organisationernas verksamhet, över huvud taget vad man i ett uttryck kan sammanfatta som »internationell politik», att detta är ett ämnesområde som saknas på de svenska universitetens och högskolornas schema. Den utrikespolitiska forskning som knutits till historievetenskapen sysslar av förklarliga skäl huvudsakligen med förhållanden under äldre tider.

Läget är ett helt annat i många europeiska länder och framför allt i Förenta staterna. Vid praktiskt taget alla amerikanska universitet ges kurser i »International relations». Vissa universitet har helt utbyggda institut för utrikespolitisk undervisning och forskning.

Vad Sverige beträffar medför ju vår egenskap av att vara en liten nation, vårt relativt perifera läge i Europa liksom vår traditionella alliansfrihet på intet sätt att vi står oberoende av de internationella sammanhangen. Däremot kan det finnas risk för att på grund av dessa omständigheter de internationella sammanhangen inte röner tillräckligt mycket allmän uppmärksamhet. Det finns därför också särskild anledning för ett land som Sverige att göra vad som är möjligt för att sprida kunskap om och klarlägga de internationella förhållandena.

Av väsentlig betydelse är här verksamheten vid universitet och högskolor, inte minst därför att den i sin tur kan påverka inte bara den allmänna skol-

undervisningen utan även på andra vägar samhället i övrigt. Bland annat må här framhållas pressens behov av utrikespolitiskt skolade journalister och bedömare liksom det krav Sveriges ökade engagemang i internationella organ ställer på specialutbildade krafter. Statsmakterna har alltså all anledning att, utöver vad som göres i form av stöd till utrikespolitiska institutet och annan upplysningsverksamhet, som huvudsakligen är lagd på det populära planet, söka få till stånd en fast organiserad forskning och undervisning rörande internationell politik vid våra akademiska läroanstalter.

Att det i och för sig är önskvärt att det ämnesområde, som här betecknas som internationell politik, ägnas uppmärksamhet vid universitet och högskolor, torde väl från inget håll bestridas. Hur en sådan reform skall genomföras är emellertid inte alldeles givet. Det naturliga borde vara att upprätta särskilda lärostolar i internationell politik på samma sätt som ofta skett i åtskilliga andra länder. Så länge det emellertid inte finns tjänster råder det brist på kompetenta lärare och forskare, och innan man fått sådana kompetenta krafter möter tanken på att inrätta nya tjänster tvekan. Det är vidare möjligt, att ämnet internationell politik i varje fall till en början ej kan göras till ett självständigt examensämne, och dess införande medför därför vissa särskilda universitetsorganisatoriska problem. Sannolikt torde den internationella politiken böra infogas inom ramen för ett annat ämne, förslagsvis statskunskap — såsom fallet ofta är i USA. Kompetensfrågan skulle möjligen kunna lösas genom en successiv specialisering inom det större undervisningsämnet i riktning mot ämnet internationell politik.

Då dessa universitetsorganisatoriska frågor torde vara av sådan art, att de lämpligen bör behandlas av 1955 års universitetsutredning, synes det ändamålsenligt att spørsmålet i dess helhet överlämnas till denna utredning.

Statsutskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden över motionerna av kanslern för rikets universitet och vederbörande universitets- och högskolemyndigheter. Av dessa yttranden inhämtas bland annat följande.

Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet har hänvisat till ett av fakulteten den 31 januari 1956 avgivet yttrande över en skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet i fråga om förberedelser för Europarådets kultur-expertkommittés tolfte session, vari fakulteten anfört följande.

De rekommendationer, som ingå i M. Imbs rapport överensstämma såvitt de juridiska studierna angå i ej ringa omfattning med de meningar, som i andra sammanhang uttalats av juridiska fakulteten. Fakulteten kan sålunda instämma däri, att varje juris studerande bör äga kunskap i minst två främmande språk, varav ett romanskt, liksom tillräcklig kännedom om latin. För fakultetens del är önskemålet realiserat, att folkrätt (public international law) skall vara ett obligatoriskt ämne i de juridiska studierna och att däri ock skall behandlas den internationella organisationen. Att införa ett specialämne, omfattande den internationella organisationens teori och praxis, synes dock fakulteten något överdimensionerat liksom ock inrättandet av en speciell lärostol i detta ämne. Möjlighet till studier i komparativ offentlig och privat rätt föreligger genom det till fakulteten knutna institutet för jämförande rättsvetenskap. Vad i övrigt anföres om önskvärdheten av föreläsningar om de internationella organisationerna, tjänstgöring i dem och stipendier för studieresor m. m. föranleder givetvis icke några invändningar från fakultetens sida.

Humanistiska sektionen vid Uppsala universitet har framhållit bland annat följande.

Det kan icke bestridas att vad man sammanfattningsvis kallar internationell politik f. n. intar en ganska undanskymd plats i svensk vetenskaplig undervisning och forskning. Det finns visserligen historiker, som i viss utsträckning ha ägnat sig åt modern utrikespolitik, men svårigheten att få tillgång till ett allsidigt dokumentariskt källmaterial på grund av hemligstämpling och andra förhållanden synas vara betydande. Ur vissa synpunkter är läget gynnsammare, när det gäller de internationella organens verksamhet. Sedan länge är kunskap om denna verksamhet ett fast moment i studiekurserna i statskunskap. Även förutsättningarna för en systematiskt bedriven forskning torde här få anses vara större än när det gäller relationerna mellan staterna.

Det måste hälsas med tillfredsställelse att man från statsmakternas sida har visat intresse för att söka bereda undervisning och forskning på detta område ett större utrymme vid universiteten. Det är emellertid också uppenbart att man här står inför ett icke alldeles lättlost universitetsorganisatoriskt problem. Tillgången till kompetenta lärarkrafter är oviss. Det är svårt att avgöra om ämnet internationell politik bör anslutas till historia eller till statskunskap eller om det från början bör inta en självständig ställning. Om huvudsyftet skall vara att bedriva studier över internationella organisationsformer är anknytningen till statskunskap naturlig. Om avsikten däremot är att vetenskapligt söka klargöra utrikespolitiska händelseförlopp måste ämnets samband med historia träda i förgrunden. Vilket alternativ man väljer synes enligt sektionens mening det första stadiet i ämnets utveckling innebära inrättande av ett preceptorat med anknytning till ettdera av nämnda ämnen. Att göra ämnet internationell politik till ett helt självständigt universitetsämne torde tills vidare vara svårt att realisera med hänsyn till bristen på kompetenta lärarkrafter.

Under hänvisning till det anförda vill sektionen tillstyrka, att en förut-sättningslös utredning av frågan kommer till stånd.

Större akademiska konsistoriet vid Uppsala universitet har hänvisat till och åberopat vad den juridiska fakulteten och den humanistiska sektionen vid universitetet i ärendet anför.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet har funnit det föreliggande förslaget väl motiverat och instämmer i motionernas syfte. Fakulteten har i detta sammanhang framhållit, att 1945 års universitetsberedning i sitt betänkande II (SOU 1946: 81, s. 51) föreslagit att principbeslut skulle fattas om inrättande av en professur i internationell rätt vid Lunds universitet och att fakulteten därefter i samband med sina petita framfört önskemål i samma riktning.

Humanistiska sektionen vid Lunds universitet har anförat följande.

Sektionen vill för sin del instämma i de allmänna synpunkter, som motionärerna framfört angående önskvärdheten av ökad forskning och undervisning vid universiteten i ämnet »internationell politik». Med den alltmer vidgade kontakten över gränserna framstår detta som ett önskemål av hög angelägenhetsgrad. För en rad yrken är det nödvändigt med god kännedom om de allt talrikare internationella organisationerna och de aktuella relationerna staterna emellan och mellan de internationella organisationerna och staterna. Det nu berörda behandlas visserligen för närvarande till stora

delar i universitetsundervisningen men inom skilda ämnen, såsom statskunskap, historia och nationalekonomi. Huruvida »internationell politik» bör utbrytas ur de angivna ämnena och bilda ett särskilt ämne kan synas något tveksamt men bör givetvis bli föremål för utredning. Denna bör även gälla ämnets omfattning.

Större konsistoriet vid Lunds universitet har åberopat den juridiska fakultetens och den humanistiska sektionens vid universitetet utlåtanden i ärendet.

Filosofiska fakulteten vid Göteborgs universitet har anfört huvudsakligen följande.

Fakulteten kan utan inskränkning vitsorda det av motionärerna understrukna behovet av en vidgad forskning och undervisning rörande internationell politik och tillstyrker livligt, att frågan härom hänvisas till 1955 års universitetsutredning för närmare prövning. Såsom antyds i motionerna torde det stöta på svårigheter att sammanfatta detta ämnesområde till ett självständigt examensämne. Den internationella politiken har anknytning till flera ämnen — i första hand till statskunskap och historia men också till nationalekonomi, geografi m. fl. ämnen — och det torde vidare ej kunna göras gällande, att en för hela detta ämnesområde speciell metodik förefinnes. Studiet av den internationella politiken bör därför anknytas till ett redan existerande universitetsämne, och med hänsyn till den intresseriktning, som motionärerna särskilt angivit, blir det statskunskapen och historien, som närmast kommer i fråga. Fakulteten vill därför rekommendera till en kommande utrednings beaktande att pröva möjligheten av att vid varje universitet, liksom vid Stockholms högskola, inrätta en lärar- och forskarbefattning i internationell politik med anknytning till ettdera av ämnena historia och statskunskap. Befattningens innehavare skall meddela undervisning rörande internationell politik dels, och i mera begränsad utsträckning, för alla studerande inom vederbörande ämne, dels i form av särskild undervisning avsedd i första hand för blivande diplomater samt för journalister, ekonomer, tekniker och andra med speciell inriktning på internationell verksamhet.

Det större konsistoriet vid Göteborgs universitet har åberopat innehållet i filosofiska fakultetens yttrande.

Rektorsnämnden vid Stockholms högskola har anfört bland annat följande.

Rektorsnämnden tillstyrker den utredning, som motionärerna begära. Rektorsnämnden hyser den bestämda uppfattningen att betydelsen av det utrikespolitiska skeendet även för vårt land gör det nödvändigt att bereda vidgad plats för den internationella politiken i vår akademiska forskning och undervisning. Detta skulle vara ägnat ej blott att bryta den relativa isolering, i vilken vårt land länge levat, åtminstone i jämförelse med många andra europeiska länder, utan även och framför allt att öka kvalifikationerna hos de kategorier av studerande, som sedermera komma att i sin yrkesutövning syssla med internationella spørsmål. Det är därför en angelägenhet av stor vikt att våra lärosäten rustas att motsvara de krav, som en internationaliserad tidsålder i dessa hänseenden ställer.

Rektorsnämnden delar motionärernas uppfattning att målsättningen bör vara att professurer i internationell politik inrättas inom en så snar framtid som möjligt. Med hänsyn till utrikespolitiska institutets säte i Stockholm

liksom till att högskolans undervisning brukar samla många som äro anställda vid statliga verk och enskilda organisationer, där ett klart behov av utrikespolitisk orientering föreligger, synes det ligga i öppen dag att den första professuren i ämnet bör inrättas vid högskolan.

När det gäller spörsmålet, huruvida det av motionärerna förordade ämnet internationell politik lämpligen bör ges en helt fristående ställning eller anknytas till något redan bestående ämne, vill rektorsnämnden framhålla att i de länder, där ett sådant ämne redan tillhör universitetsorganisationen, det i allmänhet icke torde betraktas såsom ett enda ämne utan som en kombination av flera; undervisningen ombesörjes i allmänhet av specialister från olika fackområden. En examen eller grad i internationell politik vinnes sålunda ofta efter studium av flera självständiga examensämnen. »En fast organiserad forskning och undervisning rörande internationell politik» kan sålunda bäst åstadkommas genom en organiserad samverkan inom ramen för akademiska institutioner av lärare, som företräda de ämnen, vilka syssla med olika avsnitt av det kunskapsområde som här åsyftas.

Det synes således rektorsnämndens naturligtast, att utredningen inriktas på att åstadkomma en organiserad samverkan mellan de ämnen, inom vilka internationell politik redan förekommer såsom avsnitt av undervisningen. F. n. torde huvudsakligast ämnena statskunskap, nationalekonomi, historia och folkrätt inbegripas däri. Åtgärder böra vidtagas för att erforderliga lärartjänster och institutioner måtte skapas eller att redan bestående institut måtte förstärkas. Ledningen av undervisningen bör sammanhållas av en professor i internationell politik, som där så kan ordnas samtidigt göres till institutionsföreståndare. Professorn kan knappast förutsättas bli kompetent mer än i någon del av ämnet; just i denna del bör han samtidigt vara forskningsledare. Om alla de fyra lärosätena så småningom utrustas med en lärostol i internationell politik, borde det genom formuleringen av lärostolens beteckning tillses att dessa professorer komme att representera olika delar av ämnet. En sådan differentiering skulle erbjuda många fördelar ur vetenskaplig synpunkt. Den skulle också underlätta att för dessa lärostolar förvärva framstående specialister.

Den lämpligaste utformningen av undervisningen rörande internationell politik kan givetvis inte skisseras utan att man först fastslår huruvida ett nytt självständigt examensämne bör tillskapas och i så fall i vilka examenskombinationer ämnet bör ingå, eller om endast särskilda, fakultativa utrikespolitiska kurser böra inläggas i de hithörande gamla ämnena. Båda utvägarna synas tänkbara och förtjänta av utredningen. De examina, som härvidlag torde ifrågakomma, äro dels filosofie kandidatexamen, dels de examina, som i framtiden komma att motsvara de nuvarande statsvetenskapliga examina, dels filosofie licentiatexamen.

Givetvis bör även forskning i internationell politik organiseras. En sådan forskning är även den i hög grad påkallad av utrikespolitikens ökade vikt och bör bli föremål för statligt stöd redan innan professorer kunna inrättas. Även i fortsättningen framstår det dock som ändamålsenligast att denna forskning bedrivs inom ramen för hittillsvarande ämnen. Lika givet är att om en professor inrättas i internationell politik vid något lärosäte, forskningsarbetet utföres under denne professors ledning på de områden där han specialiserat sig. En sådan smidig anordning av forskningen vid olika lärosäten alltefter specialprofessurens inriktning torde såvitt nu kan bedömas ge de allsidigaste och bästa resultaten.

Rektorsnämnden vill särskilt understryka att utredningen ej ensidigt bör inriktas på grundandet av professorer. I så fall kan lätt den faran uppstå att provisoriska och successiva åtgärder försummas. Framför allt måste detta

gälla, när som i detta fall en viss tid måste åtgå, innan anslag för professorer beviljas. Det måste därför bli en mycket viktig uppgift för utredningen att framlägga förslag om omedelbara förstärkningar inom hithörande ämnen både institutionellt och när det gäller lärarkrafter. Rektorsnämnden vill dock framhålla, att frågan om inrättandet av professorer ej torde behöva dröja så länge som det synes ha föresvävat motionärerna. Aktuella internationella problem ha sedan länge sysselsatt forskare inom ämnena statskunskap, nationalekonomi och historia. Det borde inte erbjuda några större svårigheter för de mest kvalificerade av dessa forskare att specialisera sig och inom en inte alltför lång tid göra sig kompetenta till professorer inom något av den internationella politikens delområden. Vad folkrätten beträffar vill rektorsnämnden särskilt nämna, att några yngre forskare vid Stockholms högskola just nu äro sysselsatta med avancerade vetenskapliga studier i detta ämne.

På grund av vad sålunda anförts får rektorsämbetet vid Stockholms högskola livligt tillstyrka att 1955 års universitetsutredning erhåller det i förevarande motioner föreslagna uppdraget.

Kanslern för rikets universitet har under hänvisning till vad i de av universitets- och högskolemyndigheterna avgivna yttrandena anförts ansett sig böra förorda, att en förutsättningslös utredning rörande de i motionerna berörda spörsmålen kommer till stånd genom 1955 års universitetsutrednings försorg.

Utskottet. Under hänvisning till vad i de över motionerna avgivna yttrandena anförts har utskottet funnit starka skäl tala för att de i motionerna berörda spörsmålen bli föremål för en förutsättningslös och allsidig utredning. I likhet med kanslern för rikets universitet anser utskottet att denna utredning lämpligen bör anförtros åt 1955 års universitetsutredning.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 241 och II: 385, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt 1955 års universitetsutredning att verkställa den av utskottet angivna utredningen.

Stockholm den 4 december 1956

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Ohlön, Leander, Näsgård, Gillström, Näsström, fröken Andersson, herrar Hesselbom, Pålsson, Gustaf Andersson, Birger Andersson, Axel Andersson och Söderberg; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmberg i Skövde, Åkerström, Rubbestad, fröken Elmén, herrar Petterson i Degerfors, Andersson i Mölndal, Johansson i Mysinge, Thapper, Nihlfors, Persson i Växjö, fröken Vinge, herr Blidfors och fröken Karlsson.